

Як свідчать матеріали справи, на вирок місцевого суду засуджені М.В., М.М., Т., К. та їх захисники подали апеляції. Серед інших доводів в апеляціях також ішлося про розгляд справи незаконним складом суду.

Апеляційний суд м. Києва у рішенні від 21 червня 2002 р. зазначений довід залишив поза увагою.

Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України, розглядаючи справу 10 квітня 2003 р. за касаційними скаргами засуджених М.В. та М.М., а також їх захисників, цей довід також належним чином не перевірила.

Наведені порушення кримінально-процесуального закону судді Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вважають такими, що істотно вплинули на правильність оскаржуваних судових рішень.

Відповідно до положень п. «а» ч. 2 та п. «а» ч. 3 ст. 10 Закону № 3477-IV додатковими заходами індивідуального характеру з метою забезпечення відновлення порушених прав Стягувача є відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який Стягувач

мав до порушення Конвенції. Таке відновлення здійснюється, зокрема, шляхом повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі.

Враховуючи стадію провадження, на якій було допущено зазначене вище порушення, судді Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вважають, що відновлення порушених прав М.В. та М.М. можливе при поверненні їм попереднього юридичного статусу підсудних.

Зважаючи на зазначене, оскаржувані судові рішення в частині засудження М.В. та М.М. визнані такими, що підлягають скасуванню, а справа направленню на новий судовий розгляд.

На підставі вищезазначеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України ухвалила рішення про скасування вироку Дарницького районного суду м. Києва від 8 січня 2002 р., ухвали Апеляційного суду м. Києва від 21 червня 2002 р. та ухвали колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 10 квітня 2003 р. в частині засудження М.В. і М.М. та направлення справи на новий судовий розгляд.

РІШЕННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Згідно із ст. 74 СК України якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення гл. 8 цього Кодексу.

Тобто при застосуванні ст. 74 СК України слід виходити з того, що ця норма поширюється на випадки, коли чоловік і жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі та між ними склалися усталені відносини, які притаманні подружжю.

Для визначення осіб як таких, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах, для вирішення майнового спору на підставі ст. 74 СК України суд повинен встановити факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу в період, упродовж якого було придбано спірне майно

ПОСТАНОВА

Верховного Суду України від 20 лютого 2012 р.
(в и т я з)

У липні 2009 р. М.О.О. звернулася до суду із позовом до В.Д., В.К. про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, поділ спільного майна подружжя, ви-

знання недійсними договорів дарування жилого будинку та земельної ділянки, визнання права власності на ½ частину жилого будинку та земельної ділянки.

Позивачка послалася на те, що з 2003 р. вона перебувала у фактичних шлюбних відносинах із В.Д. У 2005 р. вони придбали будинок, який оформили на його ім'я. 23 лютого 2008 р. було за-реєстровано їхній шлюб. 1 липня 2009 р. їй стало відомо, що В.Д. подарував цей будинок і земельну ділянку, на якій він розташований, своїй дочці В.К. на підставі договорів дарування від 15 травня 2009 р. М.О.О. просила встановити факт її проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу з В.Д. з 23 липня 2003 р.; визнати спільним майном подружжя зазначені будинок і земельну ділянку та провести поділ цього майна, визнавши за нею право власності на $\frac{1}{2}$ його частину; визнати недійсним договір дарування будинку, укладений 15 травня 2009 р. між В.Д. і В.К.; визнати недійсним договір дарування земельної ділянки площею 0,0835 га, укладений 15 травня 2009 р. між В.Д. і В.К.

Відповідачі проти позову заперечили, по-славшись на те, що будинок і земельна ділянка придбані до реєстрації шлюбу за особисті кошти В.Д. і на час його купівлі М.О.О. та В.Д. спільно не проживали.

Гагарінський районний суд м. Севастополя рішенням від 22 грудня 2009 р. позов задовольнив: встановив факт спільного проживання як чоловіка та дружини М.О.О. і В.Д. з 2003 р.; визнав недійсними договір дарування будинку, укладений 15 травня 2009 р. між В.Д. і В.К., та договір дарування земельної ділянки площею 0,0835 га, укладений 15 травня 2009 р. між В.Д. і В.К.; визнав спільним сумісним майном подружжя В.Д. та М.О.О. будинок і земельну ділянку площею 0,0835 га; поділив спільне сумісне майно цього подружжя шляхом визнання за М.О.О. права власності на $\frac{1}{2}$ ідеальну частину будинку та на $\frac{1}{2}$ ідеальну частину земельної ділянки площею 0,0835 га; вирішив питання про судові витрати.

Апеляційний суд м. Севастополя рішенням від 2 червня 2011 р. рішенням суду першої інстанції змінив: встановив факт проживання однією сім'єю В.Д. та М.О.О. без реєстрації шлюбу із січня 2004 р.; у решті рішення суду першої інстанції залишив без змін.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 25 серпня 2011 р. касаційну скаргу М.О.С., який діє в інтересах В.Д. та В.К., відхилив, рішення Гагарінського районного суду м. Севастополя від 22 грудня 2009 р. й рішення Апеляційного суду м. Севастополя від 2 червня 2011 р. залишив без змін.

У жовтні 2011 р. М.О.С., який діє в інтересах В.Д. та В.К., подав до Верховного Суду України через Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ заяву про перегляд ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 серпня 2011 р. з підстав неоднакового застосування судами касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, а саме частин 1, 7 ст. 57, ч. 1 ст. 74 СК, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 12 грудня 2011 р. поновила М.О.С., який діє в інтересах В.Д. та В.К., строк для подання заяви про перегляд ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 серпня 2011 р.; допустила до провадження Верховного Суду України цивільну справу для перегляду зазначеної ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Верховний Суд України ухвалами від 26 грудня 2011 р. відкрив провадження у справі, вистребував матеріали справи за зазначеним позовом і здійснив підготовчі дії відповідно до ч. 2 ст. 360¹ ЦПК.

У заяві М.О.С., який діє в інтересах В.Д. та В.К., просив скасувати рішення Гагарінського районного суду м. Севастополя від 22 грудня 2009 р., рішення Апеляційного суду м. Севастополя від 2 червня 2011 р., ухвалу колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 серпня 2011 р. та прийняти нову постанову.

На обґрунтування неоднакового застосування судами касаційної інстанції норм матеріального права заявник надав рішення колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 серпня 2011 р., ухвали колегії суддів цієї ж судової палати від 13 липня 2011 р. та від 25 серпня 2011 р., правовідносини в яких подібні до правовідносин у справі.

Заслухавши суддю-доповідача, дослідивши наведені заявником доводи, Верховний Суд України дійшов висновку, що заява про перегляд оскаржуваного судового рішення підлягає частковому задоволенню з огляду на таке.

Відповідно до ст. 353 ЦПК Верховний Суд України переглядає судові рішення у цивільних справах виключно з підстав і в порядку, встановлених цим Кодексом.

Згідно з положеннями п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК підставою для подання заяви про перегляд судових рішень у цивільних справах є неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Під час розгляду справи суди встановили, що з 1 лютого 2003 р. до 6 жовтня 2005 р. М.О.О. перебувала в зареєстрованому шлюбі з М.С., однак фактично подружжя проживало разом до 26 березня 2003 р. Сторони не заперечують, що М.О.О. і В.Д. знайомі з 2003 р. Зі змісту наданих ними листів убачається, що в період з 2003 р. до 2007 р. В.Д., який є громадянином Великобританії та мешкав в Ірландії, надавав М.О.О. — громадянці України, що проживає в м. Севастополі, грошову допомогу. Вони підтримували стосунки, відвідували одне одного, у травні 2004 р. придбали на правах спільної часткової власності квартиру в м. Севастополі. 25 листопада 2005 р. В.Д. продав належний йому будинок, у якому постійно мешкав (Кіллурін, Ко. Вексфорд, Ірландія), отримавши від продажу 883 тис. 605 фунтів стерлінгів. 12 грудня 2005 р. В.Д. переказав кошти в сумі 300 тис. євро на рахунок М.О.О. для придбання спірного будинку, і 22 грудня 2005 р. кошти були зняті з рахунку. На підставі нотаріально посвідченого договору купівлі-продажу будинку від 23 грудня 2005 р. В.З. продала, а В.Д. придбав цей жилий будинок. На підставі договору купівлі-продажу земельної ділянки площею 0,0835 га від 23 грудня 2005 р. В.Д. 1 лютого 2006 р. отримав державний акт на право власності на цю земельну ділянку. 23 лютого 2008 р. М.О.О. та В.Д. зареєстрували шлюб. 18 березня 2008 р. М.О.О. була зареєстрована за місцем проживання в спірному будинку. 15 травня 2009 р. між В.Д. (дарувальник) і його дочкою В.К. (обдаровувана) укладено й нотаріально посвідчено договори дарування спірних будинку та земельної ділянки.

Залишаючи без змін рішення суду першої та апеляційної інстанцій, касаційний суд погодився з висновками судів про те, що М.О.О. і В.Д. проживали однією сім'єю без шлюбу, оскільки спілкувалися як подружжя, планували своє життя, обговорювали питання фінансового характеру, що підтверджується листами, фотокартками, спільним придбанням автомобіля та квартири в м. Севастополі; В.Д. надавав М.О.О. матеріальну

допомогу, кошти на лікування; постійне спільне проживання унеможливлювалося тим, що не було розірвано їхні попередні шлюби, і тим, що вони були громадянами різних країн; відповідачі не довели, що кошти в сумі 300 тис. євро, переказані В.Д. на рахунок М.О.О. для придбання спірного жилого будинку, належали особисто В.Д. й були отримані ним від продажу будинку в Ірландії; спірні будинок і земельна ділянка, придбані ними до реєстрації шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, оскільки на час їх придбання М.О.О. та В.Д. у будь-якому іншому шлюбі не перебували.

Із цими висновками суду касаційної інстанції погодитись не можна з огляду на таке.

Згідно з положеннями частин 1, 2 ст. 21 СК шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя.

Відповідно до ч. 1 ст. 36 цього Кодексу шлюб є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя.

Разом із тим згідно зі ст. 74 СК якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення гл. 8 цього Кодексу.

Тобто при застосуванні ст. 74 СК слід виходити з того, що ця норма поширюється на випадки, коли чоловік і жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі та між ними склалися усталені відносини, які притаманні подружжю.

Для визначення осіб як таких, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах, для вирішення майнового спору на підставі ст. 74 СК суд повинен встановити факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу в період, упродовж якого було придбане спірне майно.

За приписами ч. 2 ст. 3 СК сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно.

Аналіз цих норм дає підстави для висновку, що встановлені в ч. 2 ст. 3 СК винятки, згідно з якими подружжя вважається сім'єю, стосуються офіційно зареєстрованих шлюбів.

Тому висновок судів про те, що М.О.О. та В.Д. перебували у фактичних шлюбних відносинах, хоча разом не проживали з поважних причин, і що на ці правовідносини поширюється дія ст. 74 СК, є помилковим навіть за наявності спільної часткової власності, листування, відвідин одне одного тощо.

Неоднакове застосування ст. 74 СК у справі, що розглядається, призвело до ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, оскільки в основу доданих для порівняння судових рішень покладено висновок про те, що правила цієї статті СК щодо поділу майна осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, поширюються на випадки, коли чоловік та жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі.

Так, рішенням колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних

справ від 25 серпня 2011 р. у справі про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка і жінки без реєстрації шлюбу, про визнання права власності на майно, набуте за час спільного проживання, касаційний суд скасував судові рішення попередніх інстанцій у зв'язку з неправильним застосуванням положень ст. 74 СК та відмовив позивачці в задоволенні позову, оскільки відповідач протягом усього періоду, за який було придбано спірне майно, перебував в іншому шлюбі.

Керуючись статтями 355, 360³, частинами 1, 2 ст. 360⁴ ЦПК, Верховний Суд України заяву М.О.С., який діє в інтересах В.Д. та В.К., про перегляд ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 серпня 2011 р. задовольнив частково: ухвалу колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 серпня 2011 р. скасував, справу направив на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Звільнення працівника на підставі п. 1 ч. 1 ст. 40 КЗпП України допускається, якщо неможливо перевести працівника за його згодою на іншу роботу (ч. 2 ст. 40 цього Кодексу).

До звільнення позивачці було запропоновано обійняти одну з вакантних посад, що відповідали її спеціальності та кваліфікації. Від запропонованих посад відповідачка відмовилась. Обійняти інші вакантні посади їй не пропонувалось, оскільки, на переконання роботодавця, позивачка не відповідала їм за своєю спеціальністю, кваліфікацією та досвідом роботи. Поняття «кваліфікація» як таке, що включає не лише освітній рівень працівника та стаж його роботи, а й здатність виконувати особливі доручення, є оціночним та визначається у кожній конкретній справі залежно від установлених судом обставин

ПОСТАНОВА

Верховного Суду України від 7 листопада 2011 р.

(в и т я г)

У липні 2009 р. К. звернулася до суду з позовом до державного підприємства «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» (далі — ДП), треті особи — Міністерство палива та енергетики України, Н., про поновлення на роботі, стягнення середньої заробітної плати за час вимушеного прогулу та відшкодування моральної шкоди.

Позивачка зазначила, що працювала в ДП на посаді заступника директора з правового забезпечення виконавчої дирекції з юридичних питань та економічної безпеки. Наказом прези-

дента ДП від 14 травня 2009 р. № 283-к її звільнено з роботи у зв'язку зі скороченням штату працівників. Наказом від 28 травня 2009 р. № 314-к внесено зміни до попереднього наказу та визначено дату розірвання трудового договору з нею 29 травня 2009 р. Пославшись на те, що її звільнення проведено без вмотивованого рішення про скорочення штату працівників та за відсутності техніко-економічного обґрунтування такого скорочення, до того ж їй не було запропоновано обійняти одну з усіх вакантних посад, які б відповідали її досвіду роботи та квалі-

ліфікації, позивачка просила поновити її на роботі, стягнути з відповідача середній заробіток за час вимушеного прогулу та 20 тис. грн на відшкодування завданої їй незаконним звільненням моральної шкоди.

Справу суди розглядали неодноразово. Останнім рішенням Святошинського районного суду м. Києва від 20 листопада 2009 р. у позові відмовлено.

Апеляційний суд м. Києва рішенням від 23 грудня 2010 р. рішення суду першої інстанції скасував та ухвалив нове рішення, яким позов задовольнив частково: поновив К. на посаді заступника директора з правового забезпечення виконавчої дирекції з юридичних питань та економічної безпеки ДП з 29 травня 2009 р., стягнув із цього підприємства на користь К. 210 тис. 974 грн середнього заробітку за час вимушеного прогулу та 500 грн на відшкодування моральної шкоди.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 27 квітня 2011 р. рішення апеляційного суду скасував і залишив у силі рішення суду першої інстанції.

У заяві про перегляд рішення суду касаційної інстанції К. просила скасувати зазначену вище ухвалу касаційного суду та залишити в силі рішення апеляційного суду, пославшись на неоднакове застосування судами касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах. Зокрема, К. зазначила, що, на відміну від судових рішень в інших аналогічних справах, суд касаційної інстанції при ухваленні оскаржуваного нею рішення не врахував, що поняття «кваліфікація» включає не лише освітній рівень працівника, а й стаж роботи та його здатність виконувати особливі доручення керівництва, а їй не було запропоновано обійняти одну з усіх наявних вакансій, які вона за рівнем своєї кваліфікації здатна обіймати.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення представника позивачки на підтримання заяви та представника ДП, перевіrivши наведені заявницею доводи, Верховний Суд України дійшов висновку, що заява задоволенню не підлягає.

Відмовляючи в позові про поновлення на роботі, суд першої інстанції, з висновком якого погодився касаційний суд, виходив із того, що звільнення позивачки з роботи проведено з дотриманням встановленого законом порядку.

Такий висновок суду правильний.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 40 КЗпП трудовий договір, укладений на невизначений строк, може бути розірваний власником або уповноваженим ним органом у випадку змін в організації виробництва і праці, в тому числі скорочення штату працівників. Звільнення з цієї підстави допускається, якщо неможливо перевести працівника за його згодою на іншу роботу (ч. 2 ст. 40 КЗпП).

Суд установив, що ДП було внесено зміни в організаційну структуру та штатний розпис, у результаті чого посада заступника директора з правового забезпечення виконавчої дирекції з юридичних питань та економічної безпеки, яку обіймала позивачка, підлягала скороченню. Про подальше вивільнення К. було завчасно повідомлено. До звільнення позивачці було запропоновано обійняти вакантні на той час і відповідні її спеціальності та кваліфікації посади, від яких вона відмовилася. Посади радника генерального директора, заступника генерального директора з якості та начальника договірної відділу, які в той період теж були вакантними, К. не пропонувалися, оскільки, на переконання відповідача, цим посадам вона як юрист не відповідала за своєю спеціальністю, кваліфікацією та досвідом роботи.

Саме про необхідність запропонувати працівнику, який підлягає вивільненню у зв'язку із скороченням штату, іншу роботу, яка б відповідала його кваліфікації, йдеться і в рішеннях суду касаційної інстанції, на які як на приклад неоднакового застосування однієї і тієї самої норми матеріального права послалася позивачка.

Що ж до оцінки поняття «кваліфікація» як такого, що включає не лише освітній рівень працівника та стаж його роботи, а й здатність виконувати особливі доручення, то це поняття є оціночним. Такого рівня кваліфікації позивачки суд не встановив, а встановлювати нові обставини, що були відкинуті судом, Верховний Суд України згідно з нормами цивільного процесуального права не може.

Таким чином, обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися.

Керуючись ч. 1 ст. 360³, ч. 1 ст. 360⁵ ЦПК, Верховний Суд України у задоволенні заяви К. про перегляд Верховним Судом України ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 27 квітня 2011 р. відмовив.